

Toxirjon MIRZAYEV,
Andijon davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi
E-mail: tohirzonmirzaev69@gmail.com
Professor D.Isroilova taqrizi asosida

IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION A GUIDE TO IMPROVING THE RIGHT CULTURE DIFFICULTIES AND DIFFICULTIES

Annotation

This article analyzes the essence of legal consciousness and legal culture, their role in the development of society and their role in the formation of a legal state. The focus is on factors influencing the formation of legal consciousness in pedagogical practice, including curricula, teaching methods, legal discipline, external social influences, and teacher personal example. The article also analyzes in depth the role of competency-based approach in the modern education system and the impact of social cooperation on the quality of education. The author describes the history of the higher education system substantiates the need for harmony between social, economic and governance factors in improving the effectiveness of the Government.

Keywords: legal culture, legal awareness, pedagogical practice, competential approach, social cooperation, education, the rule of law, civic activism.

РУКОВОДСТВО ПО ПОВЫШЕНИЮ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ТРУДНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ

Аннотация

В данной статье анализируются сущность правового сознания и правовой культуры, их роль в развитии общества и формировании правового государства. Особое внимание уделяется факторам, влияющим на формирование правового сознания в педагогической практике – таким как учебные программы, методы преподавания, правовая дисциплина, внешние социальные влияния и личный пример преподавателя. Также подробно рассматривается роль компетентного подхода в современной системе образования и влияние социального сотрудничества на качество образования. Автор, освещая историю системы высшего образования, обосновывает необходимость гармонии между социальными, экономическими и управленческими факторами для повышения эффективности управления.

Ключевые слова: правовая культура, правовое сознание, педагогическая практика, компетентный подход, социальное сотрудничество, образование, верховенство права, гражданская активность.

OLIV TA'LIM TIZIMIDA HUQUQIY MADANIYATNI OSHIRISHGA QARATILGAN QO'LLANMA: QIYINCHILIKLAR VA MUAMMOLAR

Annotatsiya

Mazkur maqolada huquqiy ong va huquqiy madaniyatning mohiyati, jamiyat taraqqiyotidagi o'rni hamda huquqiy davlatni shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Pedagogik amaliyotda huquqiy ongni shakllantirishga ta'sir etuvchi omillar – o'quv dasturlari, ta'lim metodlari, huquqiy intizom, tashqi ijtimoiy ta'sirlar va o'qituvchining shaxsiy namunasiga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada, shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimidagi kompetensiyaviy yondashuvning o'rni va ijtimoiy hamkorlikning ta'lim sifati va samaradorligiga ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Muallif oliy ta'lim tizimi tarixini yoritgan holda, ta'lim samaradorligini oshirishda ijtimoiy, iqtisodiy va boshqaruv omillari o'rtasidagi uyg'unlik zarurligini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: huquqiy madaniyat, huquqiy ong, pedagogik amaliyot, kompetensiyaviy yondashuv, ijtimoiy hamkorlik, ta'lim, huquq ustuvorligi, fuqarolik faolligi.

Kirish. Pedagogik amaliyotda Huquqiy ong va huquqiy madaniyat holatiga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan quyidagi jihatlarni ko'rsatib o'tish mumkin:

1. O'quv dasturlari va materiallari: talabalarning huquqiy normalari va masalalardan qay darajadaxabardor bo'lishlari o'quv dasturlariga qanday mavzular va materiallar kiritilganligiga bog'liq. O'quv dasturlarida pedagogik faoliyat bilan bog'liq huquqiy jihatlarni, shu jumladan, talabalar va o'qituvchilarning huquq va majburiyatlarini o'rganish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

2. O'qitish usullari: munozaralar, rolli o'yinlar va holatlarni tahlil qilish kabi interaktiv usullardan foydalanish huquqiy masalalarni chuqurroq tushunishgayordam beradi. Amaliy vazifalar va vaziyatlarni real hayotda qo'llash ham talabalarga o'z bilimlarini amalda qo'llashga ko'maklashadi.

3. Xulq-atvorning namunalari va modellari: o'qituvchilar o'zlarining namunalari bilan talabalarning

huquqiy madaniyatini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Ularning me'yor va qoidalarga rioya qilishlari, boshqalarning huquqlarini hurmat qilishlari vaadolatli muomalalari talabalarga kuchli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

4. Ta'lim va intizom: ta'lim muassasalari intizomiy choralari va mukofotlar tizimi orqali qoidalarga rioya qilish va qonunga hurmat ko'nikmalarini shakllantirishga ham e'tibor qaratishlari zarur.

5. Huquqiy madaniyatni shakllantirishda tashqi ta'sir manbalari: oila, jamiyat, ommaviy axborot vositalari va boshqa omillar ham rol o'ynaydi. Ushbu manbalar talabalarning Huquqiy ongini shakllantirishni qo'llab-quvvatlashi va ularga qarshi turish vazifasini bajaradi.

6. Qo'shimcha ta'lim tashabbuslari: tashqi tashkilotlar, inson huquqlari guruhlar va fuqarolik tashabbuslari qo'shimcha ta'lim resurslari va Huquqiy ongni oshirishga qaratilgan tadbirlarni taqdim etishi mumkin.

7. Ijtimoiy-madaniy muhit konteksti: huquqiy madaniyat turli mamlakatlar va mintaqalarda madaniy, diniy va tarixiy omillarga qarab farq qiladi.

Umuman olganda, o'quv jarayonida huquqiy madaniyatni muvaffaqiyatli shakllantirish integratsiyalashgan yondashuvni, shu jumladan, ta'lim va tarbiya jihatlarini, shuningdek, ta'lim muassasalari, o'qituvchilar, talabalar, otanalar va jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlikni talab qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Kasbiy ta'lim Davlat ta'lim standartlari va ish beruvchilarning talablariga muvofiq amalga oshirilishi kerak. Ta'lim jarayonlari, xususan, "Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirish" tadbirlari orasida kompetensiyaviy yondashuvni o'rni va ahamiyati ham yuqoridir. "kompetensiya" tushunchalaridan singdirilgan bo'lib, u ijtimoiy, ya'ni odamlar hayoti va ularning jamiyatdagi munosabatlari bilan bog'liq va "kompetensiya" (lotincha *competo* so'zidan) – erishyapan munosibman, loyiqman"[1]. Kompetensiyaviy yondashuv tizimining faoliyati davlat hokimiyati organlari, tadbirkorlar va kasaba uyushmalari o'rtasidagi manfaatlarini muvofiqlashtirish va odamlarning ijtimoiy va mehnat faoliyatidagi muammolarni hal qilishga qaratilgan hamkorlikning uch tomonlama asosida amalga oshiriladi"[2]. Kompetensiyaviy yondashuv tizimining shakllanishi uzoq va murakkab yo'lni bosib o'tdi. Kompetensiyaviy yondashuv tizimi tushunchasining asoschilari J. S. Miles, J. B. Say va F. Bastalar hisoblanadi.

Bugungi kunda ta'lim sohasidagi kompetensiyaviy ta'lim tizimini muvaffaqiyatli isloh qilish, o'quv dasturlarini ishlab chiqish, bo'lajak mutaxassislarini tayyorlash va talabalarining fuqarolik faolligini tarbiyalashning muhim omili hisoblanadi. Turli tuzilmalar va ishtirokchilarning o'zaro ta'siri zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan yanada moslashtirilgan va real ta'lim amaliyotini yaratishga imkon beradi.

I. Rovskiy ijtimoiy sheriklikni o'z subyektlarining qonuniy pozitsiyalarini huquqiy tartibga solish, boshqaruvning demokratik tamoyillarini ishlab chiqish, ijtimoiy sheriklik hamkorligining ishtirokchilarini tashkiliy rasmiylashtirish, "ularning vakillik tuzilmalari, tomonlarning o'z ijtimoiy guruhi bilan to'liq o'zini o'zi identifikatsiyalash, xabardorlik bilan uyg'unlashtirishni o'z ichiga olgan ijtimoiy muloqotning yuqori darajasi"[3]. Ushbu tadqiqot asosida biz uning subyektlari o'rtasida ijtimoiy sheriklikni o'rnatishning asosiy tamoyillarini ta'kidlash imkoniyatiga ega: harakatlarini birgalikda rejalashtirishdagi izchillik; har bir munosabatlar subyektlarining harakatlarini baholashda oshkorlik va ochiqlik; o'zaro ishonch, axborot almashinuvdagi samaradorlik, o'zaro javobgarlik uchun qo'shma dasturlarni yaratish. Ularning harakatlari uchun hamkorlar.

Hozirda ta'lim tizimi juda ko'p ijtimoiy bosimni boshdan kechirmoqda, bu bizning fikrimizcha, shartli ravishda quyidagi asosiy komponentlar bilan ifodalanishi mumkin[4]: ta'lim tizimini raqobat hamda talab va taklif ehtiyojlariga yo'naltirish; kambag'allikni qisqartirish yo'li bilan ta'lim tizimining adolatli va samaradorligini oshirish orqali; ta'lim tizimining barqarorligi, sifati vamaqbulligini moliyalashtirish; resurslardan yanada samarali foydalanish; boshqaruv va bo'ysunish tizimini qayta ko'rib chiqish ularning har biri unga xos bo'lgan bir qator tarkibiy qismlardan iborat bo'lib, ular birgalikda ta'limni isloh qilishga qaratilgan va uni amalga oshiradi, yoki xizmat ko'rsatish funksiyasini amalga oshirishda tashqi sharoitlarga moslashish, yoki tashqi sharoitlarga faol javob berish, ularni o'zgartirish va maqsadli dastur funksiyasini bajarish salbiy ijtimoiy hodisalarni yumshatish bo'yicha harakatlardir. Bunga ko'ra, siyosiy yoki yaxshiroq ijtimoiy-siyosiy identifikatsiya qilish har doim ma'lum bir ijtimoiy makonda shaxs yoki guruhning mavjudligini o'z-o'zini anglash

bilan bog'liq bo'lib, bu ushbu makonda hayotning siyosiy yoki hokimiyat tuzilishi tizimi, ya'ni davlat tizimi tomonidan belgilanadi. Agar ushbu tizim ushbu makonning chuqur tarixiy va psixokultural arxetiplariga mos keladigan bo'lsa, unda "mamlakat" va "davlat" tushunchalari oddiy ommaviy ongga to'g'ri keladi. Aks holda, ular alohida-alohida mavjud va ziddiyatli, ham aniq, ham yashirin[5]. Afsuski, ta'lim tuzilmalari oldida turgan vazifalarga ijtimoiy yetarilgini ta'minlaydigan boshqaruv texnologiyalari hali qo'llanilmagan.

Zamonaviy ta'lim tizimining meros qilib olingan va xususiyatlarini aktualashtirishga tashqi muhit (birinchi navbatda, ijtimoiy muhit) talablari bilan belgilanadigan va Yevropa integratsiyasi sharoitida ta'limga qo'yiladigan bir qator omillar ta'siri yordam beradi. Ulardan asosiylarini quyidagilar deb hisoblash mumkin: samaradorlik sifati: "ta'lim va o'qitish tizimining sifati va samaradorligini oshirish"; adolat: "ta'lim va o'qitish tizimiga teng kirishni ta'minlash"; menejment: "ta'lim va o'qitish tizimini keng dunyoga ochish"[6]; muassasalar, tashkilotlarni davlat attestatsiyasidan o'tkazish va ularning faoliyati samaradorligini aniqlash, muassasalar, tashkilotlar tarmog'ini, ularning xodimlari sonini, xususan, samarasiz muassasalar, muassasalar va tashkilotlarni qayta tashkil etish, birlashtirish, tugatish yoki tugatishni optimallashtirish bo'yicha choralar ko'rish, ularning faoliyati, umumiy ta'lim muassasalari, davlat sektorining boshqa tarmoqlari tarmog'ini optimallashtirish bo'yicha ishlarni davom ettirish, birinchi navbatda, ularning sonini qisqartirish bilan umumiy ta'lim muassasalari tarmog'ini optimallashtirish (kichik maktablarni birlashtirish, ularning turi yoki darajasidagi o'zgarishlar tufayli taxminan 5 foizga, qayta tashkil etish va boshqalar.).

Tadqiqot metodologiyasi. Taklif etilayotgan ijtimoiy boshqaruv mexanizmi ta'lim sohasidagi boshqaruv tuzilmalarini takomillashtirish, ularni islohotning ijtimoiy maqsadlariga yetarlik holatiga keltirish uchun mo'ljallangan. "Mexanizmning ishlashi davlat, mintaqalar, mahalliy hokimiyat organlari, ijtimoiy sheriklar, jamoat tashkilotlari tomonidan nazorat qilinadigan iqtisodiy resurslarning muvofiqligi va ma'lum bir jamiyatning ijtimoiy muammolari va muammolarini hal qilish imkoniyatlariga asoslanadi"[7].

Bugungi ta'lim modeli avvalgisidan farq qiladi, chunki u talabalar va tinglovchilarni amaliyotga yo'naltirishga, shuningdek ularga ish bilan ta'minlash istiqbollari taklif qilishi va nafaqat shogirdlarini universitetlarga kirish uchun tayyorlashi kerak, adolat davlat siyosatida yangi ovozga ega bo'lishi kerak. "Bu endi ta'lim xizmatlari uchun mutlaqo yagona talablar talabi sifatida bog'liq bo'lmasligi kerak"[8]. Bunday individual yondashuv o'quv dasturlarini rejalashtirishda tegishli moslashuvchanlikni, shuningdek, qo'shimcha ko'nikmalarni tan olishni talab qiladi, masalan, hayotda, ishda va rasmiy mashg'ulotlardan tashqarida bo'lgan boshqa sharoitlarda. Shu bilan birga, tegishli ko'nikmalarni olishdan oldin o'qishni tark etganlar uchun va keyinchalik o'qishga qaytishni istaganlar uchun ta'lim muassasalarini yaratish rejalashtirilgan. Umrbod ta'lim Yevropa paradigmasiga ko'ra, asosiy maqsadi talabalarning istagini rag'batlantirish va imkoniyatlar uchun qidiruv rasmiy ta'lim muassasasi tashqarida o'rganish hisoblanadi[9]. Ijtimoiy adolatsizlikni faqat ta'lim sohasidagi siyosiy tashabbuslar bilan yengib bo'lmaydi. Ijtimoiy, ishlab chiqarish va ta'lim sohalarining yaqin hamkorligisiz adolatga erishish mumkin emas. "Ta'lim tizimini boshqarishning ijtimoiy mexanizmi, agar qo'llaniladigan mexanizm tashqi muhitning zamonaviy talablariga javob bersa va ta'lim tizimini boshqarish obyekt sifatida ta'lim muassasalarining o'zigaxos xususiyatini hisobga olsa, yetarli deb tan olinishi mumkin.

Huquqiy ong va huquqiy madaniyatning shakllanishi ta'lim tizimi, pedagogik yondashuv va ijtimoiy hamkorlikning uyg'unligiga bog'liq. Ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanish yoshlarning fuqarolik faolligi va

huquqqa hurmatini oshiradi. Huquqiy madaniyatni rivojlantirish – bu faqat bilim emas, balki amaliy ko'nikma va qadriyatlarini shakllantirish jarayonidir.

ADABIYOTLAR

1. Нишанбаева Э.З. Давлат ва фуқаролик жамияти институтлари фаолиятида ижтимоий шерикликни ривожлантириш // ЎзМУ хабарлари. 2018. - № 1/3. – 265 с.
2. Есинова Н.И. Экономика труда и социально-трудовые отношения: учеб. пособие. – К.: Кондор, 2003. – С. 102.
3. Дубровский И. М. Система социального партнерства как регулятор социально-трудовых отношений в условиях трансформации общества (социологический анализ): дис. ... канд. соц. наук. – Харьков., 2001.
4. Габор Халаш. Образовательная политика: новые вызовы и возможности: практич. руководство по гос. политике. – К., 2002. – С. 26–36. http://www.icps.com.ua/doc/lg_rus
5. Бурег В. В. Социально-адекватное управление: концептуализация модели: монография. – Донецк, 2005. – 11 с.
6. Габор Халаш. Образовательная политика: новые вызовы и возможности: практич. руководство по гос. политике. – К., 2002. – С. 26–36. http://www.icps.com.ua/doc/lg_rus
7. Прохорова О.Г. Проблемы социального партнерства // <https://soc-education.ru/wp-content/uploads/2017/07/Prohorova-ProblemySocPartnerstva.pdf>
8. Михеев В.А., Михеев Л.В. Социальное партнерство: теория, политика, практика. - М., 2003.
9. Габор Халаш. Образовательная политика: новые вызовы и возможности: практич. руководство по гос. политике. – К., 2002. – С. 26–36. http://www.icps.com.ua/doc/lg_rus